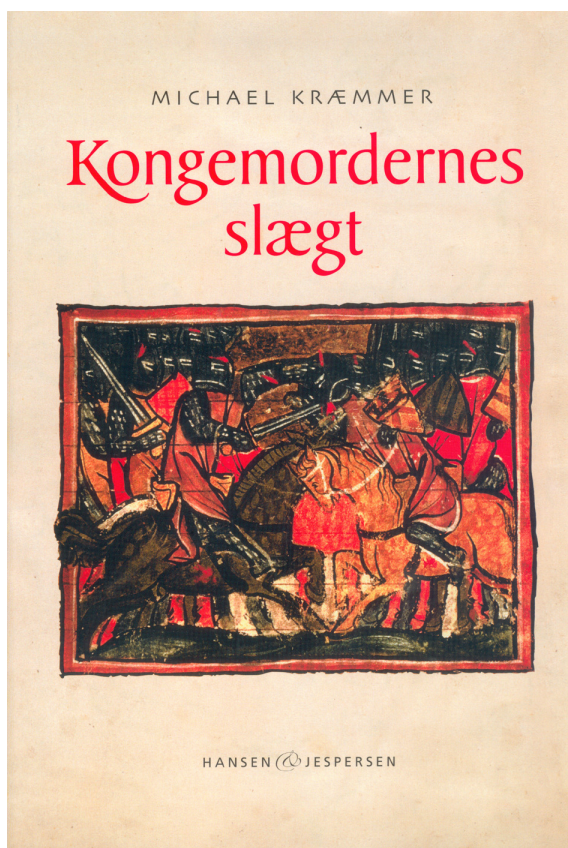

En vidtfavnende slægt

Sigvard Mahler Dam: Stigs Vedby og Hvideslægten, Forlaget Libri Damiani 2008. 176 s., 250 kr.

Michael Kræmmer: Kongemordernes slægt, Forlaget Hansen og Jespersen 2008. 240 s., 249 kr.

Af Lene M. Pedersen

I det sidste års tid er der kommet to nye bøger om en af Middelalderens allermest betydningsfulde slægter – Hvideslægten. Dams bog udkom i forbindelse med byen Ruds Vedbys 700 års jubilæum i 2007, mens Kræmmers bog er en selvstændig fortsættelse af hans bog fra 1999 *Den hvide klan*. Kræmmers første bog omhandler Hvideslægten oprindelse og stigende indflydelse frem til Absalons død i 1201. I *Kongemordernes slægt* gennemgås slægtens storhed og gradvise forsvinden frem til 1319.

En kompleks familie

De fleste har hørt om Hvideslægten og har en fornemmelse af, hvor indflydelsesrig den var. Personer som Absalon og Esbern Snare træder lige ud af den danske nationalromantik – først og fremmest på grund af Saxos store betydning som kilde til perioden. Og det er jo ingen hemmelighed, at Saxo skrev på bestilling af Absalon. Fra 1000-tallet og frem til 1300-tallet spillede Hvi-

deslægten mange medlemmer en stor rolle som jordejere, politikere, krigere og kongemagere, og slægtens historie er således uløseligt forbundet med landets historie.

I Middelalderen voksede nye samfundsstrukturer frem, og der skete en gradvis styrkelse af kongemagten. Men dette skete ikke uden sværdslag, og århundrederne er præget af kampen om magten mellem forskellige fraktioner af kongeslægten, som hver især blev støttet af deres stormænd. Selve perioden er svær at overskue, og for en historiker er der mange ubesvarede spørgsmål. Dette skyldes det spinkle og mangelfulde kildemateriale, som åbner op for mange forskellige fortolkninger.

Kildemangel og kildesyn

De sparsomme kilder består bla. af Saxo, overleverede breve og dokumenter samt arkæologiske fund. Der er således lagt op til at man kan tolke kilderne i forskellige retninger, og det er her, at Dam kommer ind i billedet. Han har flere nye teorier, som udfordrer den gængse forskning på området. Det er altid forfriskende at se én kaste sig over Hvideslægten og vurdere materialet på ny. Samtidig skal historieforskning ikke være forbeholdt professionelle historikere, og det er derfor fint, at Dam som gammel amatørhistoriker er så engageret i sit emne, at han har fået bogen udgivet på sit eget forlag.

På grund af de sparsomme kilder er det af og til nødvendigt at foretage visse formodninger og antagelser for at kunne sige noget, men et kritisk kildesyn må altid være i højsædet. Det er derfor tvingende nødvendigt for forfatterne at gøre klart, hvornår de har solid basis i kilderne, og hvornår de gisner. Ifølge Kræmmer må man si det vidtløftige fra, men supplere med sin almene viden om perioden for at kunne tegne et billede af personerne. Han formår, efter min mening, at drage interessante oplysninger ud af kilderne og teoretisere over dem uden at tolke mere, end kilderne reelt kan bære – hvilket er en imponerende balanceakt. Samtidig står det også klart for læseren, hvornår Kræmmer kan henvise direkte til en kilde, og hvornår han fremsætter en tese.

Dam er ligeledes smittende at læse, men har dog en tendens til at se for en-øjet på visse kilder og læse mere ud af dem, end rimeligt er, for at drive en pointe frem. Fristende når kilderne er så sparsomme, men man skal være varsom. Det indebærer desuden, at det undertiden kan være svært at se, hvornår han kommer med sine egne formodninger. Af og til bliver argumentationen derudover for svær at følge, og læseren tabes i "hvis nu" og "det kan tænkes". For begge forfattere gælder dog, at det er prisværdigt at gå i gang med opgaven, og at de formår at belyse perioden på en læsevenlig og engageret facon.

En kollektiv biografi

Fokus i *Kongemordernes slægt* er slægtens mange medlemmer – både som individer og som del af slægten. Kræmmer har ikke til hensigt at skrive en decideret slægtshistorie, men derimod en form for kollektiv biografi. Han har holdt foredrag, hvor det fremgår, at hensigten ikke er at forstå en person ud fra tiden, men at forstå tiden bedre ud fra en person. Kræmmer tegner et billede af de enkelte stormænd og afsætter megen plads til den lange konflikt om kongetitlen mellem Abel-grenen og Kristoffer-grenen, hvor Hvideslægten ser ud til at have stået massivt bag Abel.

Det gøres også klart, at hvor de forskellige slægtslinjer indenfor Hvideslægten i starten af 1200-tallet er tæt forbundne og meget bevidste om deres fælles ophav, ændrer dette sig. I starten af 1300-tallet giver det ikke længere mening at tale om en samlet slægt med bevidsthed om deres slægtskab. Det var da ikke længere almindeligt for stormændene at blive begravet i Sorø Klosterkirke, som Absalon havde grundlagt, og slægten gled over i andre stormandsslægter. Så Hviderne uddøde ikke som individer, men de påberåbte sig ikke længere en fælles oprindelse og var ikke længere en sluttet enhed.

Kirkemagt og kongemord

Kirken og kongen var to markante magtfaktorer, og med Absalon som biskop og Valdemar den Store som konge supplerede de to hinanden på fineste vis. Men dette skulle ikke vare ved. Der opstod en indædt konflikt mellem ærkebiskop Jakob Erlandsen (af Hvideslægten) og Kong Kristoffer, som ligefrem medfødte, at kongen fængslede ærkebiskoppen. Det var ganske uhørt, paven blev indblandet og landet lyst i interdikt, så i princippet kunne ingen gå til messe og modtage syndsforladelse. Hele sagen forblev mere eller mindre uløst, indtil Jakobs død efter mange års eksil.

Igennem anden halvdel af 1200-tallet kæmpede Valdemar Sejrs sønner og senere børnebørn om magten. Abel-fraktionen med Hvideslægten var ansvarlige for Erik Plovpenningens død i 1250, hvilket skaffede broderen Abel på tronen. Efter Abel blev broderen Kristoffer konge ved at udnytte, at Abels søn var mindreårig, men Kristoffer var kun konge i en kort årrække. Og derefter sloges Abels og Kristoffers efterkommere. I 1286 myrdedes Erik Klipping som bekendt i Finnerup lade, og endnu engang var en Hvide angiveligt indblandet. Sønnen Erik Menved brugte sin tid som konge til at hævne sig på faderens mordere – heriblandt marsken Stig Andersen, som var gift ind i Hvideslægten, og endte sin tid i eksil på øen Hjelm. Erik Menved gik så vidt, at han, ligesom sin farfar, fængslede en ærkebiskop. Jens Grand var ud af Hvideslægten, og dette var en del af anklagen imod ham. Hviderne var gået fra at være kongens fremmeste støtter til at være kongens fjender.

En by fylder rundt

Dam ser på Hvideslægten ud fra byen Ruds Vedby, som første gang nævnes under navnet Stigs Vedby i 1307 – og derved kunne fejre sine 700 år sidste år. Byen nævnes i Cecilie Jonsdatters testamente, og hun var ud af Hvideslægten. Hendes linje sad som stormænd på Vedbygård i flere generationer. Det er svært at holde styr på enkeltpersoner i en tid, hvor folk har flere forskellige tilnavne, og hvor flere familiemedlemmer – såsom far og søn – ofte hedder det samme. Ofte er kvindernes navne slet ikke nævnt i de overleverede kilder, de nævnes blot som datter af eller hustru til en navngiven mand. Dam vælger i en underoverskrift at kalde den sidste af slægten på Vedbygård for "Fru Cecilie Pedersdatter". Dette på trods af at han i næste linje konstaterer, at hendes fornavn er ukendt, og at han blot formoder, at det er Cecilie, fordi hun kan være opkaldt efter sin farmoder. Ja, hun kan have heddet Cecilie, men hun kan også have heddet så meget andet. Jeg havde foretrukket den gængse metode, og havde kaldt hende for NN Pedersdatter.

Nye teorier

Traditionelt har man udråbt Fjenneslev på Sjælland til at være Hvideslægts oprindelsessted. Men Dam fremsætter den tese, at slægten i stedet kommer fra egnen omkring Tissø. Og han mener samtidig, bl.a. via Saxo, at kunne postulere, at en vis Aslak var far til Toke Trylle og dermed farfar til Skjalm Hvide. Ydermere mener Dam at have fundet frem til Aslaks forfædre. Skjalm Hvides herkomst er meget tåget, og kilderne til dette er stort set ikke-eksisterende. Så hvis Dam har ret, er der kommet flere ekstra generationer til, som jeg ikke har set omtalt andre steder. Teorien er tankevækkende og nytænkende, men desværre tror jeg ikke, at vi nogensinde finder ud af sandheden, når kilderne er så sparsomme.

En af de vigtigste kilder til en personoversigt over Hviderne, er *Absalons slægts genealogi*, som Sorømunke nedskrev i 1280'erne. Munkene ønskede at holde styr på Skjalm Hvides efterkommere for at fastholde deres interesse for og gaver til Sorø Kirke. Det er allerede påvist, at der er en del udeladelser på listen. Dam har en teori om, at munkene simpelthen har opfundet Sune Skjalmsen, som er nævnt som søn af Skjalm Hvide. Han mener, at Skjalm Hvide kun havde tre sønner og mener at kunne tilbagevise de få kilder, der omtaler en fjerde søn – herunder munkenes slægtsoversigt. Munkenes bevæggrunde skulle være egen vinding, et spørgsmål om at tilegne sig mere jord. Dam argumenterer langt hen ad vejen besnærende, men der er mange "hvis'er". Personligt har jeg svært ved at se, hvordan munkene kunne opfinde en hel slægtslinje, uden at nogen af de samtidige Hvider protesterede. Selvom Hvidernes legendariske familiesammenhold sang på sidste vers på nedskrivningstidspunktet, måtte nogen af stormændene vel vide, at der aldrig havde været en Sune og dermed ingen slægtslinje efter Sune? Det kan selvfølgelig tænkes, at deres protester ikke er blevet registreret eller

overleveret, men igen er der for mange "hvis'er". Teorien er interessant, men bør efter min mening udbygges og styrkes for at kunne virke overbevisende.

Hvis man vil (h)vide mere ...

I Kræmmers bog hjælpes læseren med at holde styr på persongalleriet gennem mange let overskuelige slægts-tavler, hvilket er nyttigt, når man uvægerligt bliver forvirret over, hvem der er i familie med hvem. Han har også andet godt til læseren: bagerst i bogen er hele *Absalons slægts genealogi*, så man selv kan se munkenes liste. Samtidig er der også en udførlig kildeoversigt og litteraturoversigt og dermed tips til videre læsning.

Hvis man er interesseret i Hvideslægten eller Middelalderen, er Kræmmer og Dam både læsevenlige, spændende og tankevækkende. Dams bog er et supplement – og en udfordring – til den gængse forskning på området, så nye læsere bør nok ikke starte her. Det kan til gengæld anbefales at begynde med Kræmmers første bog *Den hvide klan* eller *Thi de var af stor slægt* fra 2001 af Marianne Johansen og Helle Halding, som har gjort et stort stykke arbejde med at stykke en slægtshistorie og oversigt over de involverede sammen.

Der er gennem tiden forsket meget i Hvideslægten, og det sidste punktum er ikke sat endnu. Jeg ser således frem til, at Dam, som (næsten) lovet i efterskriftet, går i krig med Hvider som Galenslægten og Erlandssønnerne. Og man kan jo kun håbe, at Kræmmer skulle få lyst til det samme. Det skal nok blive interessant læsning.

Lene M. Pedersen er cand.mag. i historie og europastudier.